

Mellom økonomi og kultur: Det europeiske universitetet i endring

Johan P. Olsen

*Working Paper
No. 08, May 2007*

Working Papers can be downloaded from the ARENA homepage:

<http://www.arena.uio.no>

Abstract

Is the European Research University going to be an historical parenthesis? The question has been raised, yet there is no agreed-upon answer, and this article aims at providing a framework for making sense of the current dynamics of the University. The key issue is: What kind of university and what kind of academics for what kind of society?

Using an institutional perspective, University dynamics is seen as driven by tensions between three of the key institutions of modern society - science, representative democracy and the market economy - and between different policy-sectors and levels of governance.

Attention is in particular given to the increasing importance of Europe as the framework for university reforms, and how the University may adapt to changing demands and expectations without losing its institutional identity and integrity.

Reproduction of this text is subject to permission by the author.

© Arena 2007

En historisk parentes?

Vil det forskningsbaserte europeiske universitetet vise seg å bli en historisk parentes? Spørsmålet er stilt av en gruppe forskere og praktikere som tar utgangspunkt i at det forskningsbaserte universitetet har en relativt kort historie. Fri forskning og utvikling av ny kunnskap, i motsetning til videreformidling av overleverte sannheter, ble en hovedoppgave for Universitetet først i siste halvdel av 1800-tallet. Når det gjelder Universitetets fremtid, varierer imidlertid svarene – fra at det er vanskelig å se noe alternativ måte å organisere samfunnets forskningsbaserte kunnskapsproduksjon og formidling på, til at det forskningsbaserte europeiske universitetets tid allerede er over. Det blir også observert at noen sier “adjø” med vemod, andre med entusiasme (Neave, Blücker og Nybom 2006).¹

Boken føyer seg inn i en internasjonal litteratur hvor det er enighet om at Universitetet nå er utsatt for et stort endringspress, med høye forventninger om at det skal bidra til løsning av viktige samfunnsoppgaver. Noen krever radikale reformer fordi universitetene er i krise. De er en belastning på offentlige budsjetter, men de er ikke lydøre overfor ønsker og behov i samfunnet. De garanterer ikke innholdsmessig kvalitet, og det er mangel på lederskap og fleksibilitet. Andre frykter at reformpresset setter Universitetets institusjonelle identitet i fare. Det gjelder prinsippene om institusjonell autonomi, individuell akademisk frihet, kollegiale og disiplinbaserte organisasjonsformer og koblingen mellom forskning og undervisning. Det reises også tvil om myndighetenes langsiktige vilje og evne til å finansiere virksomheten (Gornitzka og Olsen 2006, Maassen og Olsen 2007).

Er det så sannsynlig at det forskningsbaserte universitetet vil bli en historisk parentes, eller har det en fremtid som en bærende institusjon i europeisk kultur og sivilisasjon? Svaret avhenger av hvem sine visjoner om Universitetet og dets

samfunnsrolle som vinner frem. Hvem vil definere suksesskriteriene og bestemme hva det skal forskes på, hva studentene skal lære, og hvilke grunnleggende prinsipper Universitetet skal organiseres, finansieres og styres etter? Hvem vil sikre ressurstilgangen, akademisk kvalitet og sosial relevans?

Hensikten med denne artikkelen er å gi en tolkningsramme som kan gi innsikt i de pågående endringsprosessene. "Universitet" vil bli brukt om et mangfold av enheter med ulike betegnelser - de ca. 4000 høyere utdanningsinstitusjonene som EU-Kommisjonen tar med, med til sammen 1.5 millioner ansatte og 17 millioner studenter (Kommisjonen 2006). Jeg bruker et institusjonelt perspektiv og ser endringer i Universitetet i lys av en større internasjonal samfunnsomforming, hvor søkingen etter en legitim rolle for Universitetet er del av en søking etter en ny pakt mellom det moderne samfunnets bærende institusjoner (Olsen 2007a). Jeg vil spesielt konsentrere meg om hvordan endringsprosessene påvirkes av pågående samarbeids- og integrasjonsprosesser i Europa.²

Et institusjonelt perspektiv

"Institusjon" brukes både om idealer ("Universitetet", "Parlamentet") og om konkrete tilnærminger til slike idealer (Universitetet i Oslo, Stortinget). På et mer abstrakt plan viser "institusjon" til et sett av atferdsregler og praksiser som er nedfelt i en meningsstruktur (som forklarer og rettferdiggjør atferdsreglene) og en ressursstruktur (som gjør det mulig å handle i overensstemmelse med reglene) (March og Olsen 1989, 2006). Ut fra dette perspektivet vil jeg med *institusjonalisering* mene:

- Økende grad av enighet og klarhet om atferdsregler, praksiser og prinsipper. Noen handlingsmåter blir oppfattet som "naturlige" og legitime. Kodifisering, standardisering og formalisering av praksis bidrar til mindre

usikkerhet, tvetydighet og konflikt om hvem som skal gjøre hva og hvordan. Det blir også mindre behov for å bruke incitament eller tvang for å få folk til å følge regler.

- Økende grad av enighet om hvordan handlingsregler skal forklares og rettferdiggjøres, med fremvekst av felles vokabular, forståelse, forventninger og suksesskriterier. Det blir mindre behov for å begrunne at visse handlemåter er passende, både med hensyn til å få en oppgave løst på en god måte, og i den forstand at handlingene er i overensstemmelse med kulturelle normer for atferd.
- Tilgangen på ressurser blir rutinisert og ”tatt som gitt”. Det blir mindre behov for å argumentere og kjempe for å få en ressurstilgang som gjør det mulig å følge de atferdsregler som blir oppfattet som ”naturlige” og legitime.

Tilsvarende innebærer *de-institusjonalisering* av et saksområde at institusjonelle identiteter og grenser utfordres og blir mer uklare.

- Eksisterende roller, arbeids-, myndighets- og ansvarsfordelinger utfordres. Graden av usikkerhet, rådvillhet eller konflikt øker, og det reises krav om nye grenseoppganger når det gjelder både oppgaver og organisasjon. Tillitsforhold svekkes, nye deltakere mobiliseres, og beslutningsutfallene blir mer usikre. Det blir også nødvendig å bruke sterkere incitament eller tvang for å få folk til å følge regler.
- Virksomhetens hensikt, dens normative standarder og virkelighetsoppfatninger, blir i økende grad gjort til gjenstand for debatt. Det blir avkrevd nye forklaringer og rettferdiggjøringer av gjeldende praksis. Konkurrerende og inkonsistente suksesskriterier lanseres.
- Den rutiniserte ressurstilgangen blir utfordret. Den blir mindre sikker, og det kreves større innsats for å få ressurser som tidligere kunne tas som ”gitte”.

Ulike samfunnsområder er i ulik grad institusjonalisert, og institusjonaliseringsgraden på et område endres over tid, men moderne, demokratiske samfunn kjennetegnes av institusjonell *differensiering*. Over tid er det utviklet institusjonelle sfærer med egen identitet og en viss autonomi, basert på ulike handlingsregler og praksiser, normative prinsipper og virkelighetsforståelser, og ressurser: det representative demokratiet, retten, det sivile samfunn, markedsøkonomien, religionen, vitenskapen, kunsten og familien.

Dess høyere grad av institusjonalisering, dess mer robust vil handlings- og organisasjonsmønstrene være mot ytre endringsprosesser og reformforsøk. Viktige samfunnsendringer har likevel blitt skapt gjennom kollisjoner mellom institusjoner. Institusjonalisering, de-institusjonalisering og re-institusjonalisering har funnet sted som resultat av at prinsipper, handlingslogikker og ressurser fra en sfære har invadert en annen, slik at forholdet mellom sfærene har blitt endret. Skiftende former for dominans og maktforhold har resultert i at det er blitt bygd grenser og murer, eller broer og porter, mellom institusjonelle sfærer, politikkområder og administrative sektorer. Separasjon eller integrasjon, tilkobling eller frakobling, har kommet til uttrykk i flyten av regler, praksiser, normer, virkelighetsoppfatninger, organisasjons- og styringsformer, personell og ressurser.

I det følgende brukes denne tankegangen i et forsøk på å forstå Universitetets dynamikk. Oppmerksomheten rettes mot institusjonaliserings-, de-institusjonaliserings- og re-institusjonaliseringsprosesser som foregår i spenningsfeltet mellom tre av det moderne samfunnets nøkkelinstitusjoner: vitenskapen, det representative demokratiet og markedsøkonomien.

Humboldt som visjon, skrekkbilde og myte

Universitetets autonomi og avhengighetsforhold til andre samfunnsinstitusjoner har variert mye gjennom dets vel 900 årige historie og mellom land. Det har også oppfatningene om hvilke samarbeidspartnere og former for innflytelse som er legitime, og hvilke aktører og påvirkninger Universitetet må beskyttes mot (kirken, staten, regionen, byen, de militære, politiske partier, mektige økonomiske og sosiale særinteresser i samfunnet og skiftende stemningsbølger).

Det moderne Universitetets institusjonelle selvforståelse har likevel vært preget av Wilhelm von Humboldts ideer om Universitetet som de lærdes samfunn, med *Einsamkeit und Freiheit, Lehrfreiheit und Lernfreiheit*. Visjonen er at Universitet, som vitenskapelig institusjon, skal være bærer av en kulturarv basert på en vitenskapelig tenkemåte, en humanistisk rasjonalitet, et filosofisk-pedagogisk dannelsesideal (*Bildung*) og forskningsbasert undervisning. Humboldt ville skape en ny institusjonell orden, men også en ny type akademikere. Et viktig mål var å skape åndelig - intellektuell og etisk-moralsk - utvikling gjennom selvstendig refleksjon (Nybom 2007).

Visjonen om Universitetets uavhengighet er forankret i et syn på hva som i det lange løp vil være det beste for samfunnet som helhet. Med røtter i opplysningstidens idealer om fri tenkning og meningsutveksling begrunnes autonomien med Universitetets konstituerende formål og samfunnsoppdrag: å bidra med forskningsbasert kunnskapsproduksjon og formidling, drevet av genuin sannhetssøking og et ønske om klarhet. Det vil si forskning og undervisning basert på en velprøvd vitenskapelig tenkemåte, forskningsetiske prinsipper og faglig kvalitet og integritet - uten sidehensyn til umiddelbar nytte eller rådende politiske, religiøse, økonomiske eller sosiale særinteresser, dogmer, ideologier og

maktforhold. Forskningsbasert kunnskap er et offentlig gode og samfunnsoppdraget krever at den enkelte forsker skal ha frihet til å stille spørsmål, velge tema og metode og legge frem offentlig ideer og resultater, samtidig som den faglige kvaliteten underkastes fagfellevurderinger i et internasjonalt vitenskapelig fellesskap.

Disse idealene forutsettes nedfelt i en institusjonell form bygd på faglig, mer enn formell autoritet. Organisatorisk er de lærdes samfunn preget av en løs kobling mellom Universitetets grunnenheter og et relativt svakt sentrum, kollegialt styre, valgte ledere, disiplinorganisering og forskningsbasert undervisning. Endringsprosessene forutsettes primært å bli drevet av vitenskapens egendynamikk, med en langsom omtolkning av Universitetets identitet og oppgaver. Universitetets autonomi blir garantert gjennom en pakt mellom Akademia og staten, som beskytter mot samfunnsgrupper som illegitimt prøver å gripe inn i Universitetets autonomi.

Dette "humboldtske universitet" er blitt sett både som en visjon og som et skrekkebilde. Det kan også sees som en myte, i den forstand at det kan reises spørsmål om hva von Humboldt egentlig mente, og i hvilken grad hans tanker har blitt virkeliggjort noe sted, i noen historisk periode. Humboldt fikk, for eksempel, ikke gjennomslag i den prøyssiske regjering for å gi Universitetet i Berlin den finansielle autonomien han mente var nødvendig. Professorene ble utnevnt av staten som embetsmenn. En viktig oppgave var også å skaffe staten velkvalifisert arbeidskraft, og Universitetet ble en dørvokter for adgangen til offentlig forvaltning. Humboldt var også interessert i forskning og høyere utdanning som et virkemiddel i moderniseringen av samfunnet (Nybom 2007). Forestillingen om Universitetet som et humboldtsk elfenbenstårn er en myte også i Norge (Roll-Hansen 1985).

Oppfatninger om Universitetets autonomi, og hva som er legitime inngrep, har utviklet seg historisk gjennom flere ulike prosesser; og det er mangfold, ikke *en* dominerende modell, som preger Europa. Utviklingen har vært påvirket av endringer i forskningsprosessene, med behov for komplisert og kostbart utstyr i flere fag, med følgende høyere omkostninger og overgang fra individuell forskning til arbeid i grupper. Det har også vært konkurrerende akademiske styringsideologier, som den amerikanske oppfatning om at samfunnstilknytning skal beskytte Universitetet mot en truende stat, heller enn at staten skal beskytte Universitetet mot maktgrupper i samfunnet.

Samtidig har Universitetets autonomi blitt påvirket av andre institusjonelle logikker (Olsen 2007b). Forskning og høyere utdanning er blitt sett som relevant for løsningen av stadig flere offentlige oppgaver, og Universitetet er blitt en del av et *administrativt hierarki* og et virkemiddel for myndighetene når det gjelder forsvar, økonomi og næringspolitikk, sosialpolitikk og mange andre områder. Det *representative demokratiets logikk* fikk innpass ved universitetene som følge av demokratiseringen av høyere utdanning og fremveksten av masseuniversitetet, studentopprørene på 1960 og 1970-tallet, og demokratiseringen av arbeidslivet. Et resultat av prosessene har vært at Universitetet har utviklet seg fra et løst koblet samfunn av de lærde – også kalt ”organisert anarki” – til en formell organisasjon med forsøk på å formulere felles mål, med et stadig høyere ambisjonsnivå når det gjelder planlegging og samordning, mer differensierte og formaliserte organisasjonsstrukturer og en sterk økning i de administrative stabene (March og Olsen 1976, Maassen og Olsen 2007).

Likevel er den humboldtske visjonen fortsatt en viktig del av Akademiens selvforståelse. I innstillingen om ”*Individuell Akademisk frihet*” gjenspeiles, for eksempel, denne selvforståelsen i følgende *Credo*:

’I det følgende tar vi det som en omforent premiss at forskning og høyere utdanning utfolder seg best og gir størst samfunnsmessig avkastning ved at den enkelte forsker (lærer) gis utstrakt frihet til å bestemme hvilke spørsmål hun vil stille, hvordan hun vil gå frem for å finne et sant eller holdbart svar, og til å legge frem sine hypoteser, resonnementer og konklusjoner offentlig’ (NOU 2006: 19, s. 20).

Utvalget skiller imidlertid mellom legitime og ikke-legitime begrensninger i Universitetets autonomi og den individuelle akademiske friheten. Det slår også fast at idealet om akademisk frihet står sterkt i det norske samfunn, men at det i praksis møter mange utfordringer. Knappheten på forskningstid og ressurser er den mest alvorlige begrensningen på mulighetene til faglig utfoldelse.

Men mens noen har sett den ”humboldtske modellen” som en institusjonell arv som må forsvares, har modellen internasjonalt også blitt utsatt for sterke angrep de siste tiårene. Det gjelder ikke minst reformkrav basert på en organisasjons-, styrings- og ledelsesfilosofi hentet fra en annen av det moderne samfunnets viktigste institusjonell sfærer: markedøkonomien og det konkurranseutsatte private foretaket (Amaral, Fulton og Larsen 2003, Salerno 2007). Reformene har vært rettet både mot Universitetets indre organisasjon og mot dets pakt med staten. Reformideologien har ikke vært utformet spesifikt for Universiteter, forskning og utdanning i Europa. Den har vært sett som anvendbar i offentlig sektor som helhet, og i land og verdensdeler med høyst ulike historiske og kulturelle tradisjoner og forutsetninger (Christensen og Lægneid 2001).

Den markedsøkonomiske utfordringen

Den markedsøkonomiske reformideologien sikter mot en samtidig de-institusjonalisering og re-institusjonalisering av Universitetet. Utgangspunktet for reformene har vært forestillingen om at globaliseringen av økonomi og teknologi er den viktigste drivkraften i samfunnsutviklingen, og at forskning og høyere utdanning er nøkkelfaktorer for å sikre økonomisk konkurransekraft og vekst. TINA-syndromet (There Is No Alternative) forstår Universitetets dynamikk som omgivelsesdrevet. Alternativene er markedstilpasning eller stagnasjon og forvitring.

De markedsøkonomiske reformforslagene for Universitetet har hatt mange fellestrekk med reformforslag i andre sektorer, og de har tatt lite hensyn til Universitetets særtrekk. Ønsket om å omskape offentlige organisasjoner av ulike slag til gode markedsaktører, på linje med private foretak, har blitt markedsført av internasjonale organisasjoner som Verdensbanken, Det Internasjonale Pengefondet og OECD. De har også kommet til uttrykk i ønsket om friere handel med forsknings- og utdanningstjenester i GATS (*General Agreement on Trade in Services*) i Verdens Handelsorganisasjon og i strid om hvilke regler en eventuell avtale skal ha. Mens markedsreformene ofte er blitt kalt ny-liberale eller ny-konservative, har de hatt støtte i regjeringer og partier av ulike politiske avskygninger.

I forhold til den intervenerende velferdsstatens glansdager har reformene omfattet endringer i grunnleggende forestillinger om markedets og det representative demokratiets rolle i samfunnsstyringen. En ønsket overgang fra "government" til "governance" har gjenspeilt at offentlig autoritet skal erstattes av nettverkssamarbeid, forhandlinger og kontrakter mellom offentlige myndigheter og "stakeholders"; delegasjon av formell-legal myndighet og ansvar, kontroll av prestasjoner gjennom kvantifiserte resultatindikatorer; konkurranse og incentiver

som virkemidler for statlig styring; ressurstildeling avhengig av resultater og offentlige myndigheter som kjøpere av tjenester.

For markedsentusiastene har de andre samfunnsinstitusjonene som oppgave å bidra til velfungerende markeder (World Bank 2002). Økonomiens primat, som den nye '*prima philosophia*' (Koslowski 1985: 6) og alle tings målestokk, tas som gitt. I stedet for å se økonomien som en av flere faktorer som skal bidra til det gode samfunn, tegnes et bilde av et økonomisk Sparta, hvor alle ressurser skal mobiliseres for å øke den økonomiske konkurransekraften. Det tas som gitt at det som er godt for økonomien, også er godt for samfunnet som helhet.

Den markedsøkonomiske reformideologien setter fokus på forskningens og utdanningens bruksverdi i "Kunnskapsøkonomien". Universitetets suksesskriterier knyttes til dets betydning som produktivkraft og innsatsfaktor for forskningsdrevet innovasjon og økonomisk verdiskapning, basert på teknologiutvikling, patenter og kommersiell inntjening.³ Prioritet gis til naturvitenskapelige og teknologiske fag. Bevilgningene blir konsentrert om store næringsrettet og nytteorienterte programmer, brukerstyrt forskning og partnerskap mellom konsumenter og tilbydere. Som vist i Colyvas og Powells (2006) studie av kommersialiseringen av teknologilicensieringen ved Stanford, har samarbeidet mellom Akademia og næringsliv i økende grad blitt organisert og satt i system. Kontakt- og handlingsmønstrene har blitt mer allment akseptert og institusjonalisert. Akademisk entreprenørskap har blitt "moderne" og legitimt, ikke suspekt og konfliktfylt. Det er blitt bygd nye broer mellom Akademia og næringsliv i form av felles vokabular, økt mobilitet og felles karrieremønster og "matchende" kontorer og organisasjonsstrukturer.

Det opplevde behovet for rask markedstilpasning har ført til krav om endringer i Universitetets organisering: ansatt, ikke valgt, ”profesjonell endringsledelse”, strategisk planlegging, klare og konsistente mål, økonomistyring, markedsføring, kvantitativ dokumentasjon av prestasjoner, forskningsbasert kunnskap som salgbar private eiendom, høyere utdanning som et privat gode som bør bekostes av den enkelte, og konkurransebasert finansieringen. Offentlige rundsumbevilgninger til breddeuniversiteter blir i dette perspektivet oppfattet som en sovepute, som en beskyttelse mot markedskonkurranse, kundeorientering og nødvendig spesialisering og omstilling. Manglende konkurranse gjør at aktiviteter som gir liten avkastning ikke blir kuttet ut, og at de som gir god avkastning, ikke får økt ressurstilgang (Scott 2005: 130).

Fokus på mål, resultater og ansvarliggjøring har, sammen med svekkede tillitsforhold, bidratt til en generell ”kontrollektsplosjon” i samfunnet (Power 1994). For Universitetet har dette ført til økt konkurranse, økt ekstern styrerepresentasjon og overvåkning i form av standardsetting, kvalitetssikring, evaluering, akkreditering og rangeringer. Nye typer deltakere, organisasjoner og nettverk er blitt mobilisert, herunder antatt nøytrale og uavhengige ”tredjepartinstanser”.

Til sammen har disse prosessene bidratt til en de-institusjonalisering av visjonen om Universitetet som de lærdes samfunn, med staten som skytsengel. Likeledes har den markedsøkonomiske tankegangen utfordret visjonene om Universitetet som et internt representativt demokrati, og som et instrument for offentlige myndigheter. I det følgende rettes oppmerksomheten mot hvordan forsøkene på de-institusjonalisering, og re-institusjonalisering basert på markeder og private foretak, har kommet til uttrykk i det fremvoksende europeiske flernivåsystemet for forsknings- og høyere utdanningspolitikk.

Europeiske endrings- og reformprosesser

- mellom økonomi og kultur

Det europeiske styringsnivået har de siste årene blitt viktigere når det gjelder forsknings- og høyere utdanningspolitikk. Staten som styringsnivå er blitt utfordret, og det har foregått en viss nedbygging av nasjonale grenser. Men særlig høyere utdanning har vist seg å være et ”vanskelig” politikkområde hvor statene ugjerne har gitt slipp på sin makt (Corbett 2005). Det europeiske styringsnivået har likevel blitt mer institusjonalisert, med viktige aktører, dagsordener og ressurser. Det har også omfattet ulike typer prosesser:

- *overnasjonale*, herunder EUs rammeprogram, utveksling av lærere og studenter og en rekke dokumenter fra Kommisjonen, som for eksempel “The role of the universities in the Europe of knowledge” og ”Delivering on the modernization agenda for universities: Education, research and innovation” (Kommisjonen 2003, 2006).
- *mellomstatlige*, som oppfølgingen av Bolognaerklæringen fra 1999 om å skape et europeisk område for høyere utdanning innen 2010, som 45 land har sluttet seg til,
- *transnasjonale*, som *Magna Charta Universitatum*, som ble signert i Bologna i 1988 av mer enn 400 rektorer fra europeiske universiteter, med senere tilslutning fra mange flere både fra Europa og andre verdensdeler.

Det kan med rette sies at den Europeiske Unionen har begrenset formell-legal kompetanse og finansielle virkemidler, og at staten står for det meste av lovgivningen og finansieringen av høyere utdanning i Europa. Det europeiske nivåets betydning gjenspeiles likevel i at det er bygd opp administrativ kapasitet i form av Generaldirektorater, arbeidsgrupper og nettverk, et økende antall policy-dokumenter, utviklingen av Det europeiske forskningsområde og Det europeiske

området for høyere utdanning, rammeprogrammene for forskning, utdanningsprogrammene, det Europeiske Forskningsrådet, planene om et European Institute of Technology, det Europeisk charter for forskere og Atferdskodeksen for ansettelse av forskere, og EUs standarder for læringsutbytte (*Europeisk kvalifikasjonsrammeverk for livslang læring*).⁴

Kommisjonens problemanalyse og forslag til løsninger ligger nært opp til den markedsøkonomiske tankegangen. Kommisjonens hovedsyn er preget av EUs historie som et økonomisk fellesskap, og av at EU har sine sterkeste virkemidler i markeds- og konkurransepolitikken. Man ønsker et indre marked også for forskning og utdanning, og man understreker betydningen av økt global økonomisk konkurransekraft og vekst. Kommisjonen vil forsterke Universitetets økonomiske rolle i "Kunnskapens Europa", med forskning og høyere utdanning som støttefunksjon for næringsutvikling og økonomisk verdiskapning. Kommisjonens topprioritet er å utvikle eliteuniversiteter som kan konkurrere med de beste amerikanske universitetene. Ressursene må økes og konsentreres om de beste forskningsmiljøene.

De øvrige må finne sin nisje. De må spesialisere seg og utforme egne profiler og prioriteringer ut fra tilgjengelige ressurser og muligheter. Resultatet vil være et mer stratifisert europeisk system, med mindre differensiering mellom landene og mer differensiering innen det enkelte land. For mange universiteter vil koblingen mellom forskning og undervisning svekkes. Kommisjonen følger også den markedsøkonomiske tankegangen når det gjelder organisasjons- og styringsmodell. Humboldt-modellen blir sett som en hemske, og Kommisjonen legger vekt på at universitetene trenger et profesjonelt lederskap og et mer produktiv samvirke mellom Akademia og næringsliv. Det europeiske teknologiske instituttet skal være

”an integrated partnership of science, business and education” som også skal tjene som modell for organisering og ledelse av universitetene.

Etter hvert som forskning og høyere utdanning har fått økende betydning for andre samfunnsområder og er kommet høyere opp på den europeiske dagsorden, har universitetspolitikken også blitt invadert av aktører og dagsordener utenfra. Forsknings- og utdanningspolitikken er blitt mottaker av premisser fra andre institusjonelle sfærer og politikkområder, først og fremst konkurranse-, industri og innovasjons- og generell økonomisk politikk. Lisboa-strategien understreker at Europa må reformere og bedre utnytte systemet for forskning og høyere utdanning for å lukke det teknologiske gapet til USA og sikre utvikling av ny teknologi som vil gjøre Europa til “the most competitive and dynamic knowledge-based economy in the world”.

Selvsagt er det nyanser i Kommissjonens syn. Men det at kommisjonsmedlemmer finner å måtte understreke at de *ikke* ensidig ser universitetene i et økonomisk perspektiv, taler for seg. Avveiningen mellom økonomiske og kulturelle aspekter har vært preget av økonomiens primat. Kommissjonen ser sjelden Universitetet som en norm- og kulturbærende institusjon. Den har lite å si om Universitetets rolle når det gjelder å fremme *kulturell* vekst og konkurransekraft, herunder dets mulige bidrag til å holde sammen stadig mer heterogene, multikulturelle samfunn og dermed hindre sosial konflikt.

Akademisk autonomi og frihet er likevel idealer som fortsatt har en sentral plass i europeisk kultur og selvforståelse. Dette kommer til uttrykk i opprettelsen av det europeiske Forskningsrådet og i høringsuttalelser som problematiserer Kommissjonens syn, med forsvar av en revidert Humboldt-modell (Kommissjonen 2004 a,b). Tilsvarende forsvar kommer frem i *Magna Charta Universitatum*,

synspunkter som også er fulgt opp av Europarådets parlamentarikerforsamling, som har anbefalt at anerkjennelse av akademisk frihet bør være et kriterium for medlemskap i Europarådet (Council of Europe 2006).

I tillegg var Bologna-prosessen, som skal utvikle et europeisk rom for høyere utdanning, i utgangspunktet et forsøk fra utdanningsministre på å forhindre at økonomiske hensyn skulle dominere den høyere utdanningspolitikken, og at det europeiske styringsnivået skulle styrkes for mye på bekostning av det statlige nivået. Bildet kompliseres imidlertid av at ulike prosesser flyter sammen (Gornitzka 2007). Blant annet fordi Bologna ikke fikk et eget sekretariat, er man etter hvert blitt mer avhengig av Kommissjonen, som nå er et innflytelsesrikt medlem av oppfølgingsgruppen.⁵ Tilsvarende er det ikke utenkelig at Kommissjonen kommer til å få stor innflytelse over det europeiske forskningsrådet. Det er selvsagt for tidlig å trekke konklusjoner før Forskningsrådet er kommet i full virksomhet, men både plasseringen i Brussel og Kommissjonens innflytelse på prosedyrer og finansiering, peker i retningen av at avhengigheten av Kommissjonen kan bli større enn det initiativtakerne tenkte seg.

Det har altså blitt foretatt en åpning mot det europeiske nivået, men det er likevel ikke riktig å si at nasjonale myndigheter har abdisert. De utdanningspolitiske myndighetene har forsøkt å repositionere seg, og i mange land har det vært vist stor reformiver de siste 10-15 årene, reformer som i ulik grad har vært preget av den markedsøkonomiske tankegangen (Gornitzka, Kogan og Amaral 2005).⁶ Som på andre politikkområder har tilpasninger til europeiske endringsprosesser virket via nasjonalstaten, og de har fått en "nasjonal aksent" (Stone Sweet, Sandholtz og Fliegstein 2001, Olsen 2003).

Fremtidens europeiske Universitet?

Den europeiske utviklingen har altså i seg spenninger mellom institusjonelle sfærer, politikkområder, administrative sektorer og organisasjons- og styringsideologier, og det er igjen blitt stilt spørsmål ved det tradisjonelle Universitetets berettigelse. Universitetet er blitt en mindre distinkt vitenskapelig institusjon, til dels preget av institusjonell forvirring og leting etter en legitim plass i samfunnsordenen, og det er blitt mer uklart hva "Universitet" vil bety i fremtiden.

Problemene skyldes delvis at Universitetet, på grunn av sin økende samfunnsmessige relevans, har blitt overlesset med oppgaver, mål, deltakere, problemer og løsninger. Universitetet (ikke brukerne) har fått ansvaret for anvendelsen av kunnskap. Universitetet (ikke studentene) har fått ansvar for gjennomstrømningen av studenter. Samtidig er forventningene langt fra entydige og konsistente. De varierer fra krav om forskning i verdensklasse til krav om relevant yrkesutdanning og hjelp til regional næringsutvikling. Den markedsøkonomiske tankegangen har imidlertid bidratt til at "samfunnsnytte", "vekst", "verdiskapning", og "innovasjon" primært oppfattes som økonomiske størrelser og knyttes til produkter, prosesser etc. som kan selges i et marked.⁷ "Autonomi" betyr formell-legal frihet fra offentlige myndigheter, ofte i kombinasjon med en sterkere tilknytning og avhengighet av næringsliv og andre samfunnsinteresser.

Hva er så de sannsynlige, fremtidige konsekvensene av endrings- og reformprosessene? Er det trolig at det europeiske universitet vil bli en historisk parentes? Eller vil det fremstå som en robust vitenskapelig institusjon og bærer av europeisk kultur og sivilisasjon?

Resultatene av de pågående endrings- og reformprosessene er av flere grunner usikre. Reformene i offentlig sektor har de siste tiårene vært drevet av generelle reformideologier mer enn av eksakt kunnskap om sammenhengene mellom institusjonelle løsninger og innholdsmessige resultater. Utredningsvesenet er blitt svekket i mange land, noe som har fått Bo Rothstein til å hevde at: "En gång i tiden ansågs det viktig att politiska beslut grundades på något slags kunskap om verkligheten. Så är det inte längre" (Rothstein 1996). En mulig konsekvens har vært at reformer skaper, heller enn eliminerer, fremtidige reformbehov (Brunsson og Olsen 1993). Man har også gjenoppdaget forskjellen mellom å lykkes i å endre organisasjons- og styringsformer og å oppnå forventede og ønskede resultater med reformene (March og Olsen 1983).

Dette er trekk som finnes igjen i reformeringen av universitetene. Økt samfunnsrelevans har i begrenset grad ført til at Kommisjonen, nasjonale myndigheter, forskningsrådene eller universitetene har vist særlig interesse for å skape et bedre teoretisk og empirisk kunnskapsgrunnlag om sammenhengene mellom ulike former for organisering, finansiering og styring av universitetene og det å oppnå gode faglige resultater. Ikke minst har Kommisjonen produsert en rekke dokumenter på dette politikfeltet hvor det er blitt trukket sterke konklusjoner på et svakt datagrunnlag (Maassen og Olsen 2007). Kommisjonen har også vært så opptatt av "gapet" til USA at den ikke har foretatt noen systematisk analyse av de land, regioner og institusjoner i Europa som har lyktes godt, også når det gjelder å overføre grunnforskning til kommers.⁸ Man har i liten grad problematisert hvilken rolle det europeiske styringsnivået bør ha eller hvilke mål og normative standarder universitetspolitikken bør bygge på. En innvending har, for eksempel, vært at Kommisjonen konsentrerer seg for mye om "hvordan"-spørsmål og at den er for lite opptatt av "hvorfor"-spørsmål (Kommisjonen 2004a).

Usikkerheten om fremtidige utviklingsforløp skyldes imidlertid også kompleksiteten i de pågående endringsprosessene. Universitetet er i endring, men i tillegg er også de måtene Universitetet forandres på, i endring. Endringene skjer i et samspill mellom universitetenes egen dynamikk og overnasjonale, mellomstatlige, transnasjonale, nasjonale og lokale prosesser på måter som er dårlig forstått. Velkjente institusjonelle arrangementer som vitenskapelig autonomi, administrativt hierarki, representativt demokrati og markeder og prissystemer settes opp mot hverandre. De re-kombineres, slik at forholdet mellom dem, og deres relative betydning, endres. Det foretas nye institusjonelle grensdragninger og bygges murer mellom institusjonelle sfærer. Men det bygges også nye broer mellom tidligere delvis autonome sfærer og politikkområder.

For å forstå pågående endringsprosesser kreves bedre innsikt i hvordan idealmodeller av selvstyrte vitenskapelige institusjoner, administrative hierarkier, representative demokratier og markeder virker i praksis under ulike betingelser – deres muligheter, men også deres begrensninger. I dagens situasjon er det ikke minst viktig å forstå hvordan markeder oppstår, fungerer og endres i samspill med andre organisasjons- og styringsformer, og hvilket anvendelsesområde de kan ha når det gjelder forskning og høyere utdanning. Et annet hovedspørsmål er under hvilke betingelser prosesser på det institusjonelle, lokale, nasjonale, europeiske og globale nivå forsterker eller motvirker hverandre. Mens for eksempel internasjonaliseringskravet er konsistent med Universitetets historiske identitet så vel som mange regjeringers og EUs politikk, vil kravet om studentbetaling komme i konflikt med både politisk og institusjonelt forsvar for gratisprinsippet i land som Norge.

Ett hinder for bedre innsikt er at grunnleggende *politiske* spørsmål om Universitetets samfunnsoppdrag og rolle i mange policydokumenter blir kamuflert som

nødvendige tilpasning til økonomisk og teknologisk globalisering. Det forutsettes at det finnes ”riktige” løsninger på spørsmål som: Hvilket universitet og hvilken type akademikere for hvilken type samfunn? Hvor mye autonomi skal Universitetet og forskersamfunnet ha? Hvor autonom skal forsknings- og utdanningspolitikken være, og i hvilken grad skal den være en nettomottaker av premisser fra andre politikkområder og administrative sektorer? Hvem skal bestemme sosial relevans og hvem som er legitime ”stakeholders”? Hvem skal ha ansvaret for ressurstilgangen til Universitetet – til forskning og til undervisning? Hvor stor skal den offentlige innsatsen være i forhold til bidrag fra næringsliv, stiftelser og andre private finansieringskilder, og hvilket departement skal ha hovedansvaret for den offentlige innsatsen? Hvem skal vokte Universitetets autonomi og akademiske frihet?

Problemet er at ved å definere slike spørsmål som teknisk-funksjonelle, hvor de gode løsningene bestemmes av nødvendige tilpasninger til globale endringer i økonomiske og teknologiske omgivelser, så dekker man til at det er snakk om vanskelige avveininger mellom konkurrerende verdier og interesser, og at avveiningene har et viktig konflikt- og maktaspekt.

Selv om det i praksis dreier seg om ulike institusjonelle blandingsforhold, kan det skilles mellom et individualistisk og et kollektivistisk grunnsyn. I et individualistisk perspektiv er Universitetet og vitenskapen del av en markeds plass. Kunnskap er privat eiendom og forskning og utdanning er styrt av kommersielle prosesser og prissystemer. Den relative tilpasnings- og konkurransevnen til universitetene bestemmer deres plass og forsknings- og utdanningssystemets struktur. I et kollektivistisk perspektiv er Universitetet del av en delvis autonom vitenskapelig allmenning. Utviklingen av kunnskap, også teknologi, er en kollektiv, historisk-kulturell prosess (Nelson 2005: 232, 237), og den forskningsbaserte kunnskapen er et felles gode. Forsknings- og utdanningssystemets struktur, og det enkelte

universitets plass, er forankret i en langsiktig samfunnspakt, underlagt kollektive beslutninger basert på flere suksesskriterier og normative standarder enn de økonomiske.

I spenningsflaten mellom det individualistiske og det kollektivistiske grunnsynet er spørsmålet: hvordan kan et samfunn styre delvis autonome institusjoner til det felles beste? *Hva* skal kommersialiseres og avgjøres gjennom markedskonkurranse og prissystemer? *Hva* skal være fellesansvar underlagt kollektive beslutninger? *Hva* skal overlates til Universitetet som en delvis autonom vitenskapelig institusjon? *Hvilken balanse* skal det være mellom akademiske, politiske og kommersielle verdier og interesser?

Ut fra et institusjonelt perspektiv kan vi forvente at Universitetet og staten, og det institusjonaliserte forholdet mellom dem i Europa, vil vise betydelig robusthet mot ytre endringsprosesser og reformforsøk. Det vil skje forandringer, men endringsforløp og utfall vil bli påvirket av universitetenes og statenes særtrekk, tradisjoner og ressurser. Fordi det europeiske styringsnivået er blitt viktigere, er det likevel grunn til å tro at differensieringen og stratiferingen mellom og innen universitetene vil øke. Et avgjørende spørsmål vil være ut fra hvilke kriterier differensieringen og stratiferingen vil finne sted. Dersom det skjer ensidig ut fra økonomiske nyttehensyn, vil Universitetet som vitenskapelig institusjon komme under ytterligere press. Dersom det skjer ut fra akademisk kvalitet, kan en slik utvikling styrke det forskningsbaserte europeiske universitetets institusjonelle identitet, med en klarere grenseoppgang mot det mangfold enheter som har aspirasjoner om å drive forskning, men som i liten grad vil kunne ha ressursgrunnlag og kvalifiserte forskere til å virkeliggjøre aspirasjonene.

Det gjenstår likevel mange spørsmål om under hvilke betingelser det europeiske forskningsuniversitetet vil være i stand til å tilpasse seg skiftende samfunnsbetingelser og forventninger *uten* å miste sin identitet som en vitenskapelig institusjon med et legitimt krav om autonomi og akademisk frihet basert på sitt samfunnsoppdrag som kulturbærer og produsent og formidler av forskningsbasert, offentlig tilgjengelig kunnskap.

Det gjenstår også mange spørsmål når det gjelder hvilke aktører som vil utfordre det europeiske forskningsuniversitetet, hvem som vil komme til dets forsvær, og hvilke reformer som vil være politisk mulige. Det er blant annet ikke klart hvordan det internasjonale forskersamfunnet og universitetene selv vil forholde seg til reformpresset. Det kan neppe tas som gitt at individuelle forskere eller universiteter, med stort press om egen inntjening, alltid vil opptre som forsværere av de akademiske grunnverdiene og motsette seg privatisering og kommersialisering av den vitenskapelige allmenningen. Det å tjene penger på salg av patenter virker tiltrekkende på mange, og det var, for eksempel, National Institute of Health som krevde at University of Wisconsin skulle åpne for en bred lisensiering, og ikke selge lisens på sin stamcelleforskning til en enkelt, høystbydende privat aktør (Nelson 2005: 255). Det er også usikkert hvordan de voksende administrative stabene vil forholde seg – om de vil utforme sine roller basert på dominerende private bedriftsideologier, eller om de vil utvikle roller basert på Universitetets egenart som vitenskapelig institusjon.

Likeledes er det uklart hva som kan holde det europeiske universitetet sammen dersom det, som det amerikanske "multiversitetet", skal betjene alle deler av samfunnet, uansett hvor motstridende kravene måtte være (Kerr 1966, 2001). Dersom ulike deler av Universitetet gjennom markedskonkurransen og samarbeid med private "stakeholders" integreres i sine spesifikke handlingsomgivelser, vil det

bli stadig vanskeligere å holde Universitetet sammen som en enhetlig institusjon bygd på Akademiens konstituerende ideer om *Universitas* og vitenskapelig autonomi. Det er også et spørsmål om i hvilken grad et forsknings- og utdanningssystem som produserer og sertifiserer kunnskap styrt, og eventuelt betalt, av brukere ut fra rene forretningsmessige hensyn, vil kunne beholde sin samfunnsmessige legitimitet som bærer av vitenskapelige idealer og tradisjoner.

Det europeiske universitetet er mer enn noen gang avhengig av storsamfunnet og av internasjonale endringsprosesser. En positiv utvikling for Universitetet krever samhandling med, og ikke isolasjon fra, andre institusjonelle sfærer, politikkområder og administrative sektorer, og styringsnivåer. Spørsmålet er hvordan slik samhandling og ressurstilgang kan sikres uten underkastelse og tap av egen institusjonell identitet og integritet.

For å lykkes vil være nødvendig å finne alliansepartnere med sans for Universitetets betydning når det gjelder både økonomisk og kulturell samfunnsutvikling. Det vil være nødvendig å gi gode grunner for, og vinne forståelse for, Universitetets egenart og samfunnsoppdrag og hvordan et velfungerende Universitet forutsetter institusjonell autonomi og individuell akademisk frihet. For å få dette til vil det være nødvendig å balansere gyldige, men ikke lett forenbare, normative og organisatoriske prinsipper i en ny Pakt mellom Universitet og samfunn.

Litteratur

- Amaral, A., O. Fulton og I.M. Larsen 2003, "A managerial revolution"? I A. Amaral, V. L. Meek og I.M. Larsen (red.) *The Higher Education Managerial Revolution?:* 275-296. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Brunsson, N. og J.P. Olsen, *The Reforming Organization*. London: Routledge.
- Christensen, T. og P. Lægveid (red.) 2001, *New Public Management. The Transformation of Ideas and Practices*. Aldershot: Ashgate.
- Colyvas, J.A. og W.W. Powell 2006, Roads to institutionalization: The remaking of boundaries between public and private science. I B.M. Staw (red.): *Research in Organizational Behavior*, Volume 27: 305-353. Amsterdam: Elsevier.
- Corbett, A. 2005, *Universities and the Europe of Knowledge: Ideas, Institutions and Policy Entrepreneurship in European Union Higher Education 1955-2005*. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Council of Europe 2006, *Academic freedom and university autonomy*. Recommendation 1762 (2006) from the Parliamentary Assembly of the Council of Europe.
<http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/ta06/ERec1762.htm>
- Gornitzka, Å. 2007, The Lisbon-process: A supranational policy perspective. I P. Maassen og J.P. Olsen (red.), *University Dynamics and European Integration*: 155-178. Dordrecht: Springer.
- Gornitzka, Å., M. Kogan og A. Amaral (red.) 2005, *Reform and Change in Higher Education – Analysing Policy Implementation*. Dordrecht: Springer.
- Gornitzka, Å. og J.P. Olsen 2006, Europeiske endringsprosesser og høyere utdanningsinstitusjoner. *Tidsskrift for samfunnsforskning* 47 (2): 259-274.
- Gornitzka, Å. og Ulf Sverdrup 2007, Who consults? The use of Expert groups in the European Union. Oslo: Arena: Paper for Connex Workshop, Barcelona, Spania 7.-9. Juni 2007.
- Kerr, C. 1966 [1964], *The Uses of the University*. New York: Harper Torchbooks.
- Kerr, C. 2001, *The Gold and the Blue. A personal Memoir of the University of California 1949-1960*. Berkeley: California University Press.
- Kommisjonen 2003, *The role of the universities in the Europe of knowledge*. Brussels COM(2003) 58 final.

- Kommisjonen 2004a, *Outcome of the stakeholders' consultation*. Brussels, European Commission Research Directorate General, 6 April 2004 C1(03) D/568721.
- Kommisjonen 2004b, *The Europe of knowledge 2020: A vision for university-based research and innovation*. Liège, Belgium 25-28 April 2004, Conference Proceedings edited by G. Blythe, B. Hasewend and B. Laget.
- Kommisjonen 2006, *Delivering on the modernization agenda for universities: Education, research and innovation*. Brussels COM(2006) 208 final.
- Kommisjonen 2007, *The European Research Area: New Perspectives* (Green paper). Brussels: COM(2007)161 final.
- Koslowski, P. 1985, Philosophy and Economics. An Introduction. I P. Koslowski (red.) *Economics and Philosophy*: 1-16. Tübingen: J.C. Mohr (Paul Siebeck).
- Maassen, P. og J.P. Olsen (red.) 2007, *University Dynamics and European Integration*. Dordrecht: Springer.
- March, J.G. and J.P. Olsen 1976, *Ambiguity and Choice in Organizations*. Bergen: Universitetsforlaget.
- March, J.G. and J.P. Olsen 1983, Organizing political life: What administrative reorganization tells us about government. *American Political Science Review* 77: 281-297.
- March, J.G. og J.P. Olsen 1989, *Rediscovering Institutions*. New York: Free Press.
- March, J. G. and J.P. Olsen 2006, Elaborating the "New Institutionalism". I R.A.W. Rhodes, S. Binder og B. Rockman (red.): *The Oxford Handbook of Political Institutions*: 3-20. Oxford: Oxford University Press.
- Neave, G., K. Blücker og T. Nybom (red.) 2006, *The European Research University: An Historical Parenthesis?* Houndmills: Palgrave.
- Nelson R.R. 2005, Basic scientific research. I R.R. Nelson (red.), *The Limits of Market Organization*: 233-258. New York: Russell Sage.
- NOU 2006: 19, *Akademisk frihet. Individuelle rettigheter og institusjonelle styringsbehov*.
- Nybom, T. 2007, A rule-governed community of scholars: The Humboldt vision in the history of the European University. I P. Maassen og J.P. Olsen (red.) 2007, *University Dynamics and European Integration*: 55-79. Dordrecht: Springer.

Olsen, J.P. 2003, Towards a European administrative space? *Journal of European Public Policy* 10:4: 506-531.

Olsen, J.P. 2007a, *Europe in Search of Political Order. An Institutional perspective on Unity/Diversity, Citizens/their Helpers, Democratic Design/Historical Drift, and the Co-existence of Orders*. Oxford: Oxford University Press.

Olsen, J.P. 2007b, The institutional dynamics of the European University. I P. Maassen og J.P. Olsen (red.), *University Dynamics and European Integration*: 25-53. Dordrecht: Springer

Power, M. 1994, *The Audit Explosion*. London: Demos.

Ramus, J.F. 1747, Historisk og Physisk Beskrivelse over Nordlysets forunderlige Skikkelse, Natur og Opprinnelse. Trykt i Det kongelige danske Videnskabernes Selskabs skrifter, København. Opptrykk i J-E. Ebbestad Hansen (red.) 1998, *Norsk tro og tanke 1000-1800*: 499-507. Oslo: Tano Ashehoug.

Roll-Hansen, N. 1985, Myten om elfenbenstårnet. *Nytt Norsk Tidsskrift* 2 (1): 35-47.

Rothstein, B 1996, Från verklig politik till politik utan verklighet. *Moderna Tider*, November 1996: 9-10.

Salerno, C. 2007, A service enterprise: The market vision. I P. Maassen og J.P. Olsen (red.), *University Dynamics and European Integration*: 119-131. Dordrecht: Springer.

Scott, P. 2005, The research revolution and its impact on the European University. I G. Neave, K. Blücker og T. Nybom (red.): *The European Research University: An Historical Parenthesis?*: 129-143. Houndmills: Palgrave.

St.meld.nr. 20, 2004-2005, *Vilje til forskning*.

Stone Sweet, A. W. Sandholtz og N. Fliegstein (red.) 2001, *The Institutionalization of Europe*. Oxford: Oxford University Press.

World Bank 2002, *Building Institutions for Markets. World Development Report 2002*. Oxford: Oxford University Press.

Noter

¹ Denne artikkelen er en omarbeidet versjon av et innlegg holdt på NOKUT-konferansen 3. mai 2007 i Bodø. En takk til Bjørn Stensaker for nyttige kommentarer.

² En mer detaljert fremstilling og dokumentasjon finnes i Gornitzka og Olsen 2006, Maassen og Olsen 2007.

³ Betydningen av normativ kontekst for begrunnelse av forskning sees best over tid. På samme måte som økonomien i dag er den dominerende normative kontekst, var tiden like etter 1968 preget av at ”alt er politikk”, mens det var kirken og religionen som dominerte den normative konteksten i tidligere perioder. Kontrasten kommer ikke minst frem i en tekst skrevet for 260 år siden av Joachim Friderich Ramus, født i Trondheim, utdannet som matematiker og kartograf, og professor i matematikk ved Københavns Universitet fra 1722. I en begrunnelse for verdien av astronomiske og fysiske studier, heter det blant annet: ”Den berømte Physicus Robert Boyle i Engeland har efterladt sig et herligt Skrift under denne Titel: The Usefulness of Experimental Philosophy ... hvorudi hand har viist hvad Nytte physiske Experimenter og Observationer haver udi adskillige Videnskaber, og i særdeleshed i Theologien til at overbevise Atheister deres Vildfarelse, og at vejlede dem til den sande Guds Kundskab” (Ramus 1747:502).

⁴ For en oversikt, se Maassen og Olsen 2007 og Gornitzka og Sverdrup 2007. For en ytterligere oppdatering, se Kommisjonen 2007.

⁵ Som Bjørn Stensaker har minnet meg om, dersom ”Bologna-møtet” i London i mai vedtar å opprette et register over kvalitetssikringsorgan, blir også et nasjonalt organ underlagt et internasjonalt nivå.

⁶ Se for eksempel den norske forskningsmeldingen (St.meld.nr. 20, 2004–2005).

⁷ Det å knytte ”innovasjon” ensidig til salgbarhet i frie markeder var nokså utenkelig under den kalde krigen og i tiden etter ”Sputnik-sjokket” da innovasjon i hovedsak var knyttet til forsvar og romvirksomhet.

⁸ Dette understrekes for eksempel av et uavhengig FN-panel i en uttalelse om det planlagte European Institute of Technology. Panelet vurderer også EIT-prosjektet som ”not feasible” (Euro-Active 11.4 2007: http://www.euractiv.com/en/science/eit-feasible-un-experts-warn/article-163066?_print). Heller ikke det at de nordiske landene scorer høyt på en rekke mål for velfungerende samfunn, har ført til interesse for om utformingen av systemene for høyere utdanning og forskning kan være en bidraende faktor.